

Dorin DOBRA

Pentru o reevaluare a sociologiei lovinesciene

Abstract

The re-assessment of Lovinescu's sociological vision appear to us as necessary, starting particularly with the assumption of non-adequacy of the equation goal-mean. For imposing the modernism in literature, as goal, E. Lovinescu would not have need a sociological theory of his own. Moreover, the coherent logical structure as well as the conceptual edifice put to work for the synchronism, make the Lovinescu's theory ask for the right to be treated sociologically independent.

Keywords: E. Lovinescu, *Istoria civilizației romane moderne* (The History of the Modern Roman Civilization) re-assessment, sociology, Zigu Ornea.

Edificată conceptual pas cu pas, pornind de la nuanțări sensibile, ca distincția între cultură și civilizație, structurată pe concepte sociologice complexe ca imitație, adaptare, sosită în cultura română pe filiera acut dezbatută a revoluționarismului social ce susținea modernizarea de sus în jos a țărilor rămase în urmă, teoria sincronismului lovinescian a beneficiat de două tipuri de receptări negative: prima venită din partea ideologilor perioadei (Sanielevici, Motru, Ibrăileanu, Madgearu etc.) care o caracterizau drept diletantă, înscriind-o la capitolul „sociologiei beletristice”: „În loc de aceasta, sociologia științifică se manifestă, astăzi, ca

o reacțiune împotriva acestor curente, cuprinzându-le pe toate în rubrica generală a „sociologiei beletristice” pentru că ele au fost reprezentate de către criticii literari¹, scria Virgil Madgearu la câțiva ani după apariția scrierii lovinesciene, cu aluzie și la alți ideologi ai timpului. „Atributul de beletrist asociat unui studiu întreprins pe asemenea baze vine să justifice prejudecata de care vorbeam, foarte insistentă, concentrată într-o formulă de mare circulație: lucrare neștiințifică.”² Al doilea tip de recenzie viza paternitatea ideilor și venea tot pe filieră ideologică, din partea unor publiciști, activi în cercurile sămănătoriste sau neoporaniste din jurul unor reviste ca „Viața românească”.

O perspectivă însă, care minimizează, la rându-i, concepția sociologică lovinesciană s-a conturat în istoriografia lucrării, odată cu trecerea anilor, sintetizată de istoricul literar Zigu Ornea: „Abordarea problematicii sociologice nu era însă, ca la alții cercetători, scopul însuși al operației, ci numai un mijloc îndreptat spre o alta, deosebită ca finalitate. Vreau să spun că Lovinescu a urmărit, prin această lucrare, să ofere numai fundament sociologic acțiunii sale militante pentru afirmarea definitivă a spiritului modern în literatură.”³ Raționamentul nu e greșit la prima vedere, mai ales atunci când opera sociologică a criticului literar e evaluată de un istoric literar. Cu alte cuvinte, mentalul recenzentului se raportează, în primul rând, inconștient, doar la opera literară a criticului. Afirmată în 1998, la reeditarea operei sociologice dedicate sincronismului, opinia demonstrează modul în care aceasta e percepță între oamenii literaturii. În esență, evaluarea nu ieșe din sintagma „sociologiei beletristice” pe care lucrarea o promise încă de la apariție. Iar caracterizările în acest sens ar putea continua: „De altfel, pentru E. Lovinescu, argumentele luate din sociologie, filozofia culturii, istorie și alte domenii nu au în esență alt rol decât acela de a servi

1 Virgil Madgearu, *Agrarianism, capitalism, imperialism*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1999, p. 100.

2 E. Simion; E. Lovinescu – *Scepticul măntuit*, Ed. Cartea Românească, București, 1971, p. 88.

3 Zigu Ornea, *Studiu introductiv la „Istoria civilizației române moderne”*, Ed. Minerva, București, 1997, p. VIII.

pledooariei pentru un nou model cultural și literar și, în mod expres, pentru o altă vizionare în critică.”⁴, arată autoarea unui alt volum dedicat lui Lovinescu-criticul. Mai

logic, criticul pregarătește terenul pentru abordarea fenomenelor literare contemporane și influențarea lor în direcția modernizării.¹⁶, vine să confirme poziția menționată, o altă opinie din domeniu, remarcându-se însă la tot pasul eruditia criticului.

Lupta lui Lovinescu nu a fost numai literară, iar aceasta reieșea cu evidență chiar și pentru literați. Adăugând și dimensiunea național-civilizațională, ne apropiem mai mult de spectrul vizat de critic, chiar pornind de la aspectele ei literare. Văzută astfel, opera sociologică lovinesciană se apropie de adevarata ei valoare. „I-a fost dat lui E. Lovinescu, critic „impresionist” (simbolist prin cultură), să poarte cea mai lungă și consecventă luptă literară de pe meleagurile culturii noastre: o luptă literară care pentru a fi temeinic câștigată l-a obligat pe antidoctrinarul critic să-și sistematizeze gândirea într-o doctrină socială: „Istoria civilizației române moderne.”⁷ Chiar în această ipostază, scopul final rămâne însă tot cel literar, construcția sociologică nu se desprinde de cea literară. „Drept urmare, mutația valorilor estetice poate fi socotită o adevărată antidoctrină, o încercare de a sistematiza repulsia criticului față de teoria fenomenului artistic, iar efortul său de a-și fundamenta ideile literare pe o sociologie românească în «Istoria civilizației române moderne» apărând cu atât mai curios.”⁸expli-

tivă, plasarea operei sociologice dedicate sincronismului la fundamentalul poziționării promoderniste a criticului Lovinescu în literatură. E. Simion este cel care surprinde această poziționare în paginile operei dedicate lui Lovinescu: „Prejudecata e atât de puternică și atât de răspândită încât nici mai târziu, când discuțiile s-au închis, tratatele de specialitate nu iau în seamă „Istoria civilizației române moderne.”¹⁰ Și aceasta din aceeași poziție, a criticului literar, care însă a dedicat suficiente eforturi pentru a studia sociologia lovinesciană. La rândul său, Pompiliu Constantinescu apropie dimensiunea primordial sociologică a operei lovinesciene: „Cu aceste restricțiuni asupra caracterului literaturii române, pe care d. Lovinescu vrea s-o alăture ritmului modernist, în baza imitațiunii, sterile în artă, menționăm încă o dată varietatea și prezentarea critică a materialului, caracterul sociologic, obiectiv al explicării procesului de formăție a civilizației române, comprehensiunea largă și puterea de construcție sintetică a operei analizate.”¹¹ Perspectiva se îndreaptă, aşadar, sociologia lovinesciană capătă amploarea cuvenită, pe care E. Simion o aşază la locul ei: „Istoria civilizației este o lucrare polemică de ideologie și chiar, prin câteva din ideile ei, de filosofie a culturii. Punctul de vedere sociologic e în tot momentul depășit (...). Punctul de plecare e acela al unui ideolog al culturii.”¹²

Plecăm, prezentând toate aceste recenzii, de la premisa că teoria sincronismului nu e în niciun fel concepută să stea ca simplu fundament al concepției literare promoderniste a criticului. Primul motiv pe care îl oferim este disproportionalitatea dintre mijloc și scop. Lovinescu nu ar fi avut nevoie de o teorie sociologică și holistică pentru a-și susține ideile literare. Ar fi fost de ajuns să adere declarativ la una din tezele sociologilor vremii pentru a oferi fundament teo-

retic modernismului și urbanismului literar pe care le apără. Teoria sincronismului dovedește amploare și erudiție, iar intenția nedeclarată de a o așeza ca fundament al întregului său curent literar nu se răsfrânge în niciun moment din vreo pagină a acestei lucrări. Încercăm să răsturnăm în acest moment, nu în întregime, întreaga viziune a operei lovinesciene, militând însă pentru necesitatea perspectivei independente asupra teoriei sincronismului, din prisma întregii sale opere.

Pentru a putea surprinde importanța operei lovinesciene în epocă, trebuie să apelăm la incursiunea asupra perioadei și observarea efervescenței ideologice a momentului. „Cu condiții nou create în urma făuririi statului național unitar, România trăia perioada trecerii de la o societate eminentamente agrară la una industrială. A fost un proces de o mare încleștare dramatică, presupunând răsturnări ale unor habitudini și așezăminte de două ori milenare.”¹³, creionă istoricul literaturii Zigu Ornea implicațiile epocii. Curentele traditionaliste se fortificaseră, mai ales după experiența modernizării țării, publicistica era în cea mai mare parte aservită lor, luările de poziție erau mai încordate ca oricând, mai ales în deceniul al treilea, când opera lovinesciană dedicată sincronismului sociologic își face apariția pe scenă. „Actul ivirii „Istoriei civilizației române moderne” se produce, aşadar, în această atmosferă încordată, lucrarea reprezentând un moment capital în disputa de idei angajată între cele două orientări.”¹⁴ Precizarea ne pare deosebit de importantă, deoarece ea subliniază cu adevărat importanța ivirii „Istoriei civilizației române moderne”.

Din această perspectivă, a „atmosferei încordate” care pentru Zigu Ornea atinsese în deceniul al treilea interbelic apogeul ei, lucrarea lui Lovinescu, dedicată civilizației

10 Eugen Simion, op.cit., p. 87.

11 Pompiliu Constantinescu, în art. E. Lovinescu: *Istoria civilizației române moderne*, vol. I și II, în E. Lovinescu *interpretat de ...*, Ed. Eminescu, București, 1973, p. 99-100.

12 Eugen Simion, op.cit., p. 88.

13 Zigu Ornea, *Traditionalism și modernitate în deceniul al III-lea*, Ed. Eminescu, București, 1980, p. 315.

14 Idem, *Studiu introductiv la Istoria...*, p. X.

române moderne, vine pe scena dezbatării cu un suflu nou și o construcție ideologică complexă ce înglobează toate argumentațiile de până la ea. Întregul eșafod sociologic, pe care Lovinescu îl abordează astfel, dă dovedă și de ermetism și preocupare pentru detalii. Ar părea că nicio problemă nu este nedebătută, iar calitatea autorului de a întrevedea toate implicațiile conexe ar fi totală. Imitația, dacă ar fi să revenim la ea, e funcțională atunci când e integrală. Tocmai integralitatea ei exclude posibilitatea evoluționismului. Automat, o astfel de imitație se produce de sus în jos, adică de la superior la inferior. Iar în aceste condiții, formele fără fond au un caracter pozitiv, atât timp cât instituțiile și legile pot crea comportamente noi. Pentru că literatul devenit sociolog nu uitase să precizeze la locul și momentul potrivit: „Drumul de la cultură la civilizație nu este ireversibil.” Si astfel cercul de implicații se închide, într-un ermetism logic ce conferă operei în întregul ei credibilitate științifică.

Avem astfel, două premise ce stau să ne susțină asumptia din titlul articolului:

74

prima e aceea că, prin teoria sa, Lovinescu, departe de a fi doar literat, se înscrie în disputa majoră a timpului său – aceea dintre tradiționaliști și moderniști, vădit de partea celor din urmă. A doua constă tocmai în caracterul cu adevărat științific al operei sale: erudită, cuprinzătoare, structurată logic impecabil, „Istoria civilizației române moderne” e o operă ce se adaugă ca un „summum” întregii demonstrații promoderniste și revoluționare. Având la bază nuanțe conceptuale ca distincția dintre cultură și civilizație, construită pe concepte ca interdependență, imitație, adaptare, preluând orientarea revoluționară, opusă evoluționismului, propunând ideologia ca fiind priorită înaintea mișcărilor economice, sincronismul se prezintă cu adevărat ca „teorie sociologică comprehensivă”. O teorie aşadar, ce merită și fi evaluată dintr-o perspectivă independentă de finalități literare, fără ca de aici să piardă vreo parte implicată. Rămân câștigate însă, atât locul lui Lovinescu în dezbaterea ideologică a vremii, cât și sincronismul ca teorie asupra evoluției civilizației române.